

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PE VALEA BÂRGĂULUI*

Angelo Aurelian Manea**

Abstract: *Education made in the spirit of preservation of the national spirit in Transylvania (more precisely in the Bârgăului Valley), during the Habsburg period was possible due to the conjugation of common state policy efforts with the church, especially since there were discriminatory and nationalist elements promoted through Hungarian school legislation. Depending on the material support of the school, there were three types of elementary schools: state, communal and confessional. The establishment and operation of schools on the Bârgău Valley will positively influence the evolution of life in this area by the appearance of a pleiad of Bârgău intellectuals, non-commissioned officers, officers, teachers, priests, lawyers, who will fully contribute to the intellectual and moral uplift of the villages here.*

Keywords: education, confessional schools, communal schools, education, Bârgău Valley.

Legislația școlară în timpul regimului politic dualist

În perioada habsburgică și-au făcut apariția primele școli românești. Timide la început, ele au păstrat legătura cu Biserica. Chiar și liceele românești de mai târziu au păstrat caracterul confesional, ortodox sau greco-catolic. La instaurarea dualismului, în anul 1867, trebuia să se țină cont de o realitate existentă, nu doar pe Valea Bârgăului sau în Transilvania și în întreg imperiul. Este vorba de organizarea învățământului pe baze confesionale.

În climatul socio-politic reprezentat de implementarea noilor politici de maghiarizare în educație, procesul modernizării învățământului românesc din Transilvania s-a derulat paralel cu tendințele de întărire ale spiritului național. Școlile confesionale bârgăuane și-au derulat activitatea sub incidența celor două coordonate

* Această lucrare a beneficiat de sprijin financiar prin proiectul „Cercetare doctorală și postdoctorală de calitate, inovativă și relevantă pentru piața muncii”: POCU/380/6/13/124146, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020

** Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: angelomanea@yahoo.com.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, LIX, 2020, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, p. 249-258.

contemporane ascendente: modernizarea învățământului – axa prioritară a politicii statale și conservarea spiritului național – axa prioritară a bisericii¹.

În Transilvania sistemul de învățământ a fost organizat în concordanță cu legislația școlară a Imperiul austro-ungar, legile: XLIV/1868, XXXVIII/1868, Trefort (1879, 1883), XXVI/1893, Appony (1907).

Legea XLIV, sau a naționalităților, din anul 1868, la articolele 14 și 26 recunoștea dreptul comunităților bisericești de a înființa și susține școli, de a-și alege limba de predare, toate școlile, indiferent de caracterul lor, urmând a se raporta la prevederile legii învățământului. Limba oficială a statului era maghiara².

Legea XXXVIII – a învățământului – din același an 1868, va rămâne o lege cadru până la Marea Unire. Chiar dacă și alte legi, adoptate de parlamentul maghiar, vor avea prevederi referitoare la învățământ, legea XXXVIII nu va fi abrogată. Articolul 11 reconfirma dreptul confesiunilor de a avea școli în localitățile în care trăiau credincioșii lor. Astfel, în funcție de susținătorul material al școlii, existau trei tipuri de școli elementare: de stat, comunale și confesionale.

Potrivit legii, *școlile elementare de stat* pentru instrucția „poporală” erau înființate de către stat, adică de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, acolo unde considera că este necesar, ținând cont desigur și de solicitările autorităților locale și recomandările inspectoratelor școlare. Întreținerea materială a acestora cădea în totalitate în sarcina și bugetul statului, limba de predare, fiind în mod necondiționat maghiara. Mai puține la început, numărul lor a crescut după 1876, astfel că la sfârșitul secolului al XIX-lea existau în majoritatea localităților cu o populație maghiară mai numeroasă³. O astfel de școală funcționa și în Prundu Bârgăului încă din 1898 și până în 1919.

Școlile comunale erau înființate în comunele unde confesiunile nu întrețineau școli confesionale. Aceste școli erau considerate instituții publice, care trebuiau frecventate de toți copiii de vârstă școlară, fără deosebire de religie. Susținerea lor materială revenea în comun statului și comunei politice. La început, limba de predare putea fi și una nemaghiară iar în Vicariatul Rodnei, sub a cărui oblăduire se aflau și comunitățile greco-catolice de pe Valea Bârgăului, precum cele din Bistrița-Bârgăului, Tiha și Mureșeni, primele școlile comunale înființate au folosit ca limbă de predare limba română. Astfel, la o primă vedere, ceea ce le diferenția de școlile confesionale

¹ Aurelia Dan, *Școlile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 124-126.

² Iosif Uilăcan, *Granița culturală*, Bistrița, Edit. „Didactica Nova” a Casei Corpului Didactic a județului Bistrița-Năsăud, 2008, p. 31-33.

³ Mirela Andrei, *La granița Imperiului. Vicariatul Rodnei*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, p. 296-297.

era numărul mare de ore de limbă maghiară, precum și faptul că, din punct de vedere administrativ, școlile comunale se aflau în subordinea inspectoratelor regești. Numărul lor a crescut după intrarea în vigoare a celor două legi Trefort (1879, 1883)⁴.

Școlile confesionale erau înființate și susținute de cofesiunile religioase. În perioada dualistă, în fiecare parohie greco-catolică sau ortodoxă de pe Valea Bârgăului, existau școli primare confesionale. Acestea erau conduse de un senat școlar, în cele greco-catolice, respectiv comitet parohial în cele ortodoxe, din care făceau parte cel puțin cinci personalități locale, alese, director fiind preotul. Calitatea patronală era deținută de episcopi sau arhiepiscopi. Școlile confesionale ortodoxe se subordonau Consistoriului arhiepiscopial din Sibiu, care funcționa ca senat școlar, iar cele greco-catolice din Comitatul Bistriței față de Consistoriul diecezan Gherla.⁵ Aceste instituții stabileau limba de predare în școală care era româna, alegeau manualele școlare, numeau învățătorii și le fixau salariile în limitele prescrise de lege, dar aveau și obligația de a ridica, renova și întreține edificiile școlare, de a asigura toate cele necesare bunei desfășurări a procesului instructiv-educativ⁶. Inspectia școlară era încredințată „susținătorului” școlii. Astfel, în cazul școlilor de stat și a celor comunale acest drept revenea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, care-l exercita prin funcționarii săi numiți inspectori regești. În cazul școlilor confesionale inspectia putea fi făcută de preot, în calitatea lui de director, protopop ca inspector diecezan și de alte persoane abilitate. În Vicariatul Rodnei, cu reședința la Năsăud, sub a cărui jurisdicție intrau și școlile confesionale greco-catolice de pe Valea Bârgăului, a fost organizat un inspectorat școlar confesional⁷.

Legea stabilea ca învățământul primar, numit popular (școala elementară), indiferent de categoria din care făcea parte, să aibă două tipuri de cursuri:

- cursul de fiecare zi, elementar, respectiv clasele I-VI, pe care erau obligați să îl frecventeze copiii cu vârsta cuprinsă între 6 și 12 ani împliniți;
- cursul repetițional, numit uneori și de duminică sau școala de repetiție, cu durata de trei ani, pe care erau obligați a-l urma tinerii de la 12 la 15 ani, în cazul în care un erau înscriși la școli mai înalte.

Părinții erau obligați să-și lase copiii să frecventeze școala, în caz contrar, ei erau pasibili de pedepse care mergeau de la o simplă mustrare din partea comitetului parohial sau a senatului școlar până la amenzi cuprinse între 50 cr. și 4 fl., valoarea fiind stabilită în funcție de numărul de zile absente de către elevi și de repetarea

⁴*Ibidem*, p. 296.

⁵Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud [infra: ANSJB], fond *Oficiul parohial greco-catolic Bistrița-Bârgăului*, dos. nr. 2, f. 12, 29.

⁶Idem, fond *Oficiul parohial ortodox Bistrița-Bârgăului*, dos. 13, f. 54.

⁷Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 31-32.

abaterii. De frecventarea școlii erau scutiți doar elevii „debili”, care puteau prezenta un certificat medical în acest sens. Dacă unii elevi aveau o stare materială precară care îi împiedica să frecventeze școala, susținătorul de școală trebuia să îi ajute⁸.

Enoriașii din fiecare parohie aveau obligația de a susține material școala confesională și de a asigura salariul învățătorului prin plata unui impozit direct parohiei numit, „*darea de cult generală*” în valoare de 5% din venituri⁹. Școlile din regiunea fostului regiment de grăniță, inclusiv cele 8 comune de pe Valea Bârgăului, aveau fonduri școlare, încă din anii 1836-1838. Astfel, inclusiv în perioada Primului Război Mondial, Fondurile grănicerești năsăudene au susținut financiar existența și dezvoltarea învățământului românesc din cele 44 de comune ale fostului Regiment II de grăniță de la Năsăud. Cele două direcții de sprijinire a învățământului s-au realizat prin intermediul celor trei fonduri cu destinații precise:

- întreținerea școlilor de rang mai înalt (triviale, normale, de fete și gimnaziul năsăudean) prin Fondul școlar central, iar a celor primare prin Fondurile școlare comunale;
- acordarea de burse și ajutoare de studii prin Fondul de stipendii¹⁰.

Din anul 1885 fondurile școlare comunale au fost separate pe criteriul confesional, greco-catolic sau ortodox. Cele greco-catolice au rămas la Năsăud, în timp ce fondurile școlare ortodoxe au fost transferate la Prundu Bârgăului¹¹.

Așadar, școlile confesionale românești bângăuane au beneficiat de acest sprijin financiar până în 1919.

Legislația școlară din Ungaria a fost completată, până în 1918, cu legi și ordonanțe ministeriale care aveau prevederi discriminatorii și defavorabile naționalităților.

Astfel, existența școlilor confesionale era amenințată o dată cu intrarea în vigoare a legilor școlare Trefort, din 1879, respectiv 1883 și 1891, care stipulau obligativitatea predării limbii maghiare în școlile confesionale, începând cu clasa a II-a, apoi în școlile medii, adică în gimnaziu și școli reale și chiar la grădiniță, instituții prevăzute a fi înființate, unde copiii naționalităților să fie familiarizați, încă de la vârstă fragedă (3-6 ani), cu limba maghiară¹².

⁸ ANSJB, fond *Oficiul parohial ortodox Bistrița-Bârgăului*, dos. nr. 2, f. 4; Mirela Andrei, *op. cit.*, p. 294-297.

⁹ *Ibidem*, f. 2.

¹⁰ Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 9-92.

¹¹ Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 33; Lazăr Ureche, *op. cit.*, p. 9-92.

¹² ANSJB, fond *Vicariatul Rodnei*, dos. nr. 885/1902, f. 18-20.

Ordinul nr. 21 596 din 1886 interzicea folosirea anumitor cărți și manuale românești, în special de istorie și geografie, sau tipărite în România deoarece erau considerate contrare stării țării și românizau numele comitatelor și orașelor. Lista acestor cărți a crescut o dată cu intrarea în vigoare și a altor legi.

Legea XXVI/1893, „legea salarizării dascălilor”, reglementa salarizarea învățătorilor de la școlile elementare, indiferent de caracterul lor. Salariul era fixat la 300 de florini pentru învățătorul titular respectiv 200 de florini pentru învățătorul adjunct, pe lângă locuință corespunzătoare și grădină de $\frac{1}{4}$ iugăre. Erau prevăzute și sporuri cincinale de vechime, de 50 de florini, suma lor maximă putând-se ridica la 250 florini pe an. În cazul în care susținătorii școlilor nu puteau asigura salariul minim legal, se putea solicita ajutor din partea statului. Dacă ajutorul solicitat de la stat pentru întregirea salariului învățătorului depășea 60 de florini, ministrul cultelor și instrucțiunii își rezerva dreptul de a aproba angajarea învățătorului respectiv, precum și destituirea lui¹³. Noile reglementări legislative erau aduse la cunoștința senatelor școlilor confesionale de pe Valea Bârgăului prin intermediul circularilor școlare emise de Protopopiatul ortodox al Bistriței, respectiv Vicariatul greco-catolic al Rodnei¹⁴.

Cea mai gravă, atât prin prevederile cât și prin consecințele sale, a fost Legea XXVII/1907, numită și „Legea Apponyi” care aducea noi completări în privința practicilor de control ale statului asupra învățământului¹⁵. Legea stabilea 4 clase de salarizare pentru învățătorii confesionali cu valori cuprinse între 1000-1200 de coroane (1 coroană=0,5 florini), adică 500-600 de florini, salariu ce avea să fie luat în calcul la stabilirea pensiei învățătorilor. Așadar, au fost dublate salariile dascălilor. Se păstrau și restul beneficiilor, inclusiv compensațiile bănești pentru învățătorii cărora nu li se puteau asigura grădini sau locuințe corespunzătoare precum și posibilitatea solicitării ajutorului de stat. Dacă ajutorul de stat depășea 200 de coroane (100 de florini) angajare învățătorului trebuia aprobată de ministrul cultelor și instrucțiunii. Partea a doua a legii urmărea cultivarea spiritului patriotismului maghiar în care trebuia să se desfășoare procesul de învățământ: arborarea tricolorului maghiar la sărbătorile naționale, aplicarea stemei la intrarea în școli și în clase, învățarea limbii maghiare, denumirile școlilor atât în limba română cât și maghiară, și altele¹⁶. Deși la prima vedere, prevederile legate de salarizarea dascălilor ar fi benefice, îmbunătățind statutul social-economic al acestora, scopul lor nu a fost acesta ci acela de a transforma școlile

¹³Idem, dos. 707/1894, f. 52-53.

¹⁴Mirela Andrei Popa, Aurelia Dan, *Școală și Biserică. Circulare școlare din Vicariatul Rodnei (1850-1918)*, vol. I, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, p. 35.

¹⁵Aurelia Dan, *op. cit.*, p. 178-179.

¹⁶ANSJBN, fond *Oficiu parohial ortodox român Prundu Bârgăului*, dos. nr. 4, f. 34, 35; Mirela Andrei, *op. cit.*, p. 300-309.

confesionale în școli de stat. Din anul școlar 1898/1899 statul maghiar a înființat o *Școală elementară de stat* la Prundu Bârgăului, cu predare în limba maghiară.

Până la adoptarea „legii Apponyi” localitățile românești din comitatul Bistrița-Năsăud în care erau organizate școli confesionale, au reușit, în general, să facă față cheltuielilor materiale fără prea mari dificultăți, cele de pe Valea Bârgăului beneficiind de susținerea fondurilor școlare grănicerești. Dovadă în acest sens stă faptul că, la începutul secolului al XX-lea, comunitățile din această zonă depun un efort remarcabil pentru a construi școli și biserici, demers întrerupt de aplicarea noii legi și izbucnirea Primului Război Mondial¹⁷.

După adoptarea „legii Apponyi”, situația școlilor confesionale s-a agravat din punct de vedere financiar, ea devenind critică în timpul Primului Război Mondial.

Legile de la începutul perioadei dualiste, numite „constituționale”, se remarcă prin liberalismul lor incontestabil. Numai că, treptat, prevederile unor legi generoase au ajuns să fie îngrădite, răstălmăcite sau rău aplicate. În anul 1914, primul ministru Ștefan Tisza, în negocierile cu liderii Partidului Național Român, aprecia că legea naționalităților era o lege învechită, depășită chiar, ea urmând a fi revizuită în sens restrictiv. Același om politic va afirma în parlament, în timpul războiului, că nu respectase prevederile acestei legi, aceasta ca laudă pentru a-i fi apreciată ținuta patriotică. Cazurile de nerespectare a legilor sau de interpretare a lor în sensul naționalismului maghiar nu erau izolate ci conforme cu „ideea de stat”, așa cum evolua ea în Ungaria. Asemenea constatări nefericite sunt valabile și pentru domeniul învățământului și dovedite prin evoluția legislației în acest domeniu, care a culminat cu înființarea „graniței culturale” în anul 1917¹⁸.

Imediat după izbucnirea războiului, prin circulara nr. 6.182/1914, se stabileau condițiile în care învățătorii făceau serviciul militar activ, ca urmare a recrutării. Documentul includea cele mai importante dispoziții ale ordonanței ministrului cultelor și instrucției publice, Béla Jankovics cu nr.120.000/1914 conform căruia învățătorii școlilor primare populare, comunale și confesionale erau considerați funcționari publici, introducându-se, pentru cei plecați în armată, dreptul de a-și păstra salariul de învățător. În 1915, toate școlile românești au beneficiat de un ajutor din partea autorităților în valoare de aproximativ două milioane de coroane, acesta fiind, totuși, aproape singurul ajutor primit de școlile românești din Transilvania. În paralel, au fost luate unele măsuri care au frânat dezvoltarea învățământului românesc. În acest sens au fost articolele de lege XL și XXXVII care prevedeau, în cazul primului, înființarea de grădinițe în toate localitățile mari din Ungaria și Transilvania care plăteau un impozit de 30.000 de coroane, cu clase formate din câte 30 de copii între 3-6 ani și limba de

¹⁷ Idem, fond *Oficiu parohial Bistrița Bârgăului*, Reg. ”Istoria comunei Borgo-Bistrița”, f. 11.

¹⁸ Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 31-32.

conversație era maghiara, iar în cazul celui de-al doilea, introducerea unui examen special pentru elevii din clasa a VI-a, în care le erau testate cunoștințele de limba maghiară și istorie a Ungariei, de față cu un comisar guvernamental¹⁹.

În timpul Primului Război Mondial, statul a intervenit votând ajutoare pentru învățătorii din Ungaria: de scumpete, pentru haine. În urma legii XV/1917, învățătorii primeau și un ajutor de război, în valoare de 1400 coroane anual, în tranșe lunare. În localitățile complet autonome din punct de vedere financiar, care nu făcuseră demersuri prin comisia administrativă a comitatului pentru ajutorul de stat, aceste ajutoare erau acoperite din contribuția enoriașilor.

Poate cea mai importantă măsură luată de statul maghiar cu privire la școala românească din Transilvania a fost ordinul ministrului de culte și instrucțiune, Adalbert Apponyi, din 7 decembrie 1917, prin care a fost instituită așa-numita „zonă/graniță culturală” în regiunile de graniță cu România. Crearea „graniței culturale” presupunea ca începând cu luna iunie 1918 să fie sistat ajutorul de stat de la școlile confesionale românești și înlocuirea acestora cu școli de stat, în care limba de predare era maghiara. Autoritățile maghiare presupuneau că în lipsa acestui ajutor de la stat, comunitățile locale și instituțiile ecleziastice (Biserica) nu ar mai putea finanța, singure, funcționarea școlilor confesionale. Printre comitetele avute în vedere pentru aplicarea acestor măsuri a fost și Bistrița-Năsăud, inclusiv în comunele de pe Valea Bârgăului²⁰. În această zonă, acțiunea statului maghiar viza desființarea școlilor greco-catolice și ortodoxe. Fiecare senat școlar, în cazul școlilor greco-catolice, și comitet parohial, în cazul celor ortodoxe, a primit de la comisia administrativă a comitatului formulare tipizate prin care să declare că renunță la școlile lor și le vând sau arendează statului²¹.

La 8 iunie 1918 protopresbiterul Grigore Pletosu a înaintat Consistoriului arhidiecezan din Sibiu declarațiile comitetelor parohiale din comunele „căzătoare în plănuita zonă culturală”. Astfel, de pe Valea Bârgăului, deși se aflau în sate numai câțiva moșnegi și soțiile celor ce sângerau pe fronturi, au declarat că susțin școlile confesionale ortodoxe și în absența ajutorului de stat următoarele comitete parohiale: Josenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Rusu Bârgăului și Susenii Bârgăului. În Bistrița Bârgăului, unde existau două școli confesionale (ortodoxe și greco-catolice), comitetul parohial a decis susținerea *școlii din sat*, iar pentru cea *din pustă*, unde exista și o școală de stat, fondurile erau insuficiente²². Pentru *școala din pustă*, senatele bisericesti

¹⁹ Ioana Elena Ignat, *Familia transilvăneană în primul război mondial*, în vol. Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Elena Crinela Holom (coord.), *În căutarea fericirii. Viața familială în spațiul românesc în secolele XVIII-XX*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 160-161.

²⁰ ANSJB, fond *Oficiul parohial greco-catolic Bistrița-Bârgăului*, dos. nr. 2, f. 173-174, 176.

²¹ *Ibidem*, dos. nr. 5, f. 29.

²² Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 64-65.

școlare ale celor două confesiuni hotărâsc cedarea acestora la stat dar contra sumei de 30.000 de coroane, propunere venită din partea senatului ortodox²³.

În august 1918, noul ministru Ioan Zichy a decis exproprierea școlilor românești din 507 comune, urmând ca ele să devină școli de stat cu predare în limba maghiară. Însă, încheierea războiului cu victoria Antantei au făcut ca aceste măsuri să nu mai fie puse în practică, ba mai mult, noul ministru Lovászi Márton, a invalidat legea promulgată de Apponyi în 1917 și a anunțat printr-o circulară toate parohiile despre anularea acestei legi²⁴.

Evoluția școlilor până la Primul război mondial

Înființarea graniței năsăudene avea să joace un rol decisiv în procesul educativ al românilor din această zonă. Românii grăniceri nu numai că aveau acces deplin la școală, dar erau încurajați să urmeze diferite forme de învățământ, în vederea formării cadrelor militare pentru Imperiu. Până în anul 1830, pe teritoriul fostului regiment de graniță năsăudean, funcționau școli naționale în fiecare dintre cele 44 de comune componente. Ele au fost înființate și organizate în baza ordinelor imperiale din 1825, 1827, 1828 și 1829. O formă de învățământ care s-a dezvoltat în teritoriul regimentului II de graniță a fost învățământul trivial (de 3 ani), punând accent pe citire, scriere și calculare. În anul 1825, Consiliul de Război din Viena ordonă comandai regimentului năsăudean luarea măsurilor pentru înființarea unor „școli populare”, în comunele mai mari ale districtului. Deja în anul următor se deschid mai multe școli, iar în 1827 se vor organiza „școlile de repetiție”²⁵.

Din „Situția școlilor comunale începând cu 1 decembrie 1828”, rezultă că o parte din școlile comunale de pe Valea Bârgăului funcționau în anul 1828. Aceste școli erau susținute financiar din fonduri comunale și din contribuția pentru școală a grănicerilor. În ceea ce privește organizarea procesului de învățământ și subordonarea școlilor comunale, ele s-au găsit până în 1858 sub directa conducere a directorului Școlii normale din Năsăud care era director și inspector al tuturor școlilor grănicerești. După transformarea școlilor comunale în școli confesionale din 1858, școlile au fost conduse și inspectate de organele bisericești. În fiecare comună a fost ales câte un senat școlar comunal în frunte cu preotul local. Între 1867-1876 ele au trecut în sarcina Perceptoratului districtual și apoi între 1876-1886 în cea a Perceptoratului fondurilor școlare centrale, pentru ca din 1886 să treacă în administrarea ordinaratelor

²³ ANSJB, fond *Oficiul parohial greco-catolic Bistrița-Bârgăului*, dos. nr. 5, f. 29.

²⁴ Ioana Elena Ignat Kisanovici, *op.cit.* p. 164; Iosif Uilăcan, *op.cit.*, p. 231-232, 329-230.

²⁵ „Școli primare”, în „*Îndrumător în arhivele Statului - Județul Bistrița-Năsăud*”, 1988, p. 309-333.

confesionale din Sibiu. În anul 1886 când fondurile școlare au fost predate ordinariatelor, fondul școlar comunal din Prundul Bârgăului, de exemplu, a fost trecut în administrarea Episcopiei ortodoxe din Sibiu²⁶.

Astfel, începând chiar din anul 1827, în Prundu Bârgăului a funcționat o *școală comunală*.

Tot în Prund, ca sediu al companie a 3-a a regimentului de graniță, a funcționat încă din anul 1786, pentru fiii de grăniceri dornici să urmeze școli mai înalte, și o *școală superioară* denumită între 1786-1872 *Școală trivială din Prundu Bârgăului*, între 1872-1885 *Școală normală* iar apoi *Școală elementară fundațională* până la desființarea ei în 1909. Școlile triviale au funcționat în timpul Regimentului II românesc de graniță în cele 5 centre ale companiilor regimentului astfel: în anul 1766 în Năsăud - mutată în 1837 la Telciu, Maieru - mutată în 1816 la Sângeorz și Monor iar în anul 1786 în Zagra și Prundul Bârgăului. Denumirea lor își are originea în așa numitele „trivium”, școli din evul mediu, termen care definea cele trei principale materii de studiu: gramatica, dialectica și retorica adaptate prin analogie astfel: citirea, scrierea, calcularea.

Școlile triviale, ca și școala normală din Năsăud, au fost înființate prin contribuția statului și a grănicerilor și erau susținute din fondul de provente al Regimentului constituit din veniturile și contribuția directă a grănicerilor din cele 44 de comune ale regimentului și administrate de o Comisie economico-militară. Există și o comisie școlară formată din: un ofițer de stat major, vicarul, capelanul regimentului și directorul școlii normale. După desființarea Regimentului II românesc de graniță în 1851, școlile triviale au fost susținute din fondul de provente devenit fond civil și transferat în administrarea organelor financiare ale statului. În anul 1864 când școlile triviale au fost reorganizate și unite cu școlile comunale, *Școala comunală din Prundul Bârgăului* s-a contopit cu *Școala trivială* din localitate formând împreună 3 clase²⁷. Din anul școlar 1898/1899 statul maghiar a înființat o *Școală elementară de stat* cu predare în limba maghiară, care, în anul 1909 a preluat inventarul *Școlii elementare fundaționale* împreună cu o parte dintre cadrele didactice și elevi.²⁸ Școala confesională ortodoxă a continuat să funcționeze până în anul școlar 1918 când învățământul confesional a fost preluat de stat.

O figură reprezentativă a învățământului prundean este cea a dascălului Ilarion Bozga, cu o bogată activitate didactică (1880-1936), director de școală și învățător devotat. El a lăsat o lucrare despre trecutul școlar al localității intitulată „Monografia

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ ANSJB, fond *Școala confesională ortodoxă Prundu Bârgăului*, prefață, p. 1.

²⁸ Idem, fond *Școala populară elementară maghiară de stat Prundu Bârgăului*, reg. 15, f. 23.

școlii fundamentale din Prundu Bârgăului”, care completează cu date prețioase informațiile din arhiva acestei vechi școli bârgăuane.

Școala din Tiha Bârgăului (Borgo Tiha, Borgotiha) își deschide cursurile în anul 1828 iar cele din Mureșenii Bârgăului (Borgo Maroseny), Rusu Bârgăului (Borgo Rus, Oroszborgo) și Bistrița Bârgăului își deschid cursurile în 1829, drept *școli comunale grănicerești*. Programă școlară prevedea studiul unor materii precum citirea și scrierea, caligrafia, gramatică, aritmetică și religia. În anul 1835 au fost introduse și alte discipline: legumicultura, pomicultura, apicultura²⁹.

Din anul 1858 *școlile comunale* au devenit *școli confesionale* ortodoxe sau greco-catolice, puse sub patronatul Comitetului Fondurilor grănicerești, care de altfel le susținea din punct de vedere financiar. După încheierea pactului dualist din 1867 s-au produs și unele schimbări în organizarea învățământului. Acțiunea a vizat și școlile susținute de comunități și școlile confesionale. Situația se va menține până în 1919, când școlile vor deveni Școli Primare de Stat, terenul și clădirea rămânând proprietate confesională. Cele 8 comunități de pe Valea Bârgăului au cedat edificiul școlii în mod gratuit în folosința statului cu condiția ca acesta să-l întrețină în mod corespunzător³⁰.

Concluzii

Înființarea și funcționarea școlilor pe Valea Bârgăului va avea urmări însemnate în evoluția vieții în această zonă. Mulți tineri vor pleca de pe băncile școlilor bârgăuane spre școlile născudene iar cei mai harnici și mai inteligenți vor trece la școli înalte din Transilvania sau de la Budapesta și Viena. Apare astfel treptat o pleiadă de intelectuali bârgăuani, subofițeri, ofițeri, învățători, preoți, juriști. Mulți dintre ei vor reveni pe plaiurile natale, după terminarea studiilor, și vor contribui din plin la ridicarea intelectuală și morală a satelor de aici.

²⁹ Idem, fond *Școala Generală Tiha Bârgăului*, dos. nr. 1, f. 8.

³⁰ Idem, fond *Școala Generală Prundu Bârgăului*, dos. nr. 10, f. 44, 47.